

СЕМАНТИКА ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ «НЕЙМОВІРНА» ІРЕН РОЗДОБУДЬКО

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (50)

УДК 811.161.2'373.2 423

DOI:10.24144/2663-6840/2023.2(50).49–55

Вегеш А. Семантика літературно-художніх антропонімів у романі «Неймовірна» Ірен Роздобудько; кількість бібліографічних джерел – 17; мова українська.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню літературно-художнього антропонімікону роману «Неймовірна» Ірен Роздобудько. Вивчення ролі імені в романі «Неймовірна» дає можливості для ширших узагальнень у царині відповідної лінгвостилістичної проблематики, дозволяє виявити індивідуально-стильові особливості власних назв персонажів, на творення яких впливають різні чинники.

Мета статті – дослідження літературно-художніх антропонімів, що функціонують у романі «Неймовірна» Ірен Роздобудько. Завдання: описати літературно-художні антропоніми, визначити їх семантику та функції, проаналізувати заголовок роману, звернути увагу на апелювативні називання героїв. Методи дослідження зумовлені специфікою онімного матеріалу, який потребує системного підходу та використання традиційного описового методу і його основних прийомів: спостереження, інтерпретації та узагальнення. Функційне навантаження літературно-художніх антропонімів визначено методом контекстуального аналізу.

Доведено, що, описуючи життя і діяльність Олени Теліги, авторка прагнула реалістично відтворити всі моменти, а також у відомі оніми вмістити величезний обсяг інформації.

З'ясовано, що літературно-художні антропоніми перебувають у тісній єдності зі своїми носіями. Крім літературно-художніх антропонімів, що несуть значний інформаційний заряд, авторка використовує низку апелювативів для розкриття характеру, формування образу героїні. Імена багатьох відомих особистостей стають маркерами відповідної епохи, але іноді вони наповнюються цікавими конотаціями.

Зафіксовано значну кількість національно значущих літературно-художніх антропонімів, які мають оцінно-інформаційний зміст.

Звернено увагу на символічну назву роману, розкрито його семантико-стилістичне навантаження.

Перед І. Роздобудько було нелегке завдання – укласти в назви відомих людей характеристичний потенціал, наповнити інформацією, яка б розкривала образ, доповнювала його. Їй вдалося поєднати документальність із художнім вимислом, відтворити достовірність подій і реальних героїв. Літературно-художні антропоніми роману «Неймовірна» є найважливішими одиницями тексту, які пов'язані з жанром, сюжетом, волею автора.

Перспективою подальших розвідок є дослідження літературно-художніх антропонімів та заголовків, що функціонують у творах сучасних авторів.

Ключові слова: Ірен Роздобудько, апелюватив, доонімне значення, заголовок, ім'я, літературно-художній антропонім, образ, онім, характеристичний потенціал.

Постановка проблеми. Дослідження літературно-художніх антропонімів суттєво доповнюють загальні уявлення про антропоніми як базові складники онімної системи. Тому вивчення власного імені героя потребує особливої уваги. «Уже саме тільки занурення в художній текст надає імені нових якостей, які можуть відбивати певні характеристики історичної доби, смаки та уподобання читацької аудиторії, горизонти сприйняття та фокус аналізу», – пише дослідниця О. Горенко [Горенко 2008, с. 84].

Вивчення ролі імені в романі «Неймовірна» дає можливості для ширших узагальнень у царині відповідної лінгвостилістичної проблематики, дозволяє виявити індивідуально-стильові особливості власних назв персонажів, на творення яких впливають різні чинники. Дослідження функційно-стилістичних особливостей літературно-художніх антропонімів у художніх творах сучасних письменників – одна з важливих проблем ономастики.

Аналіз досліджень. Українські письменники все частіше висвітлюють сторінки історії нашого народу. Героями багатьох творів стають відомі українці, патріоти, представники різних галузей, ті, якими захоплюється світ, а наш читач про них знає

мало. Писати про таких людей було заборонено, адже вони – представники нашого народу, який нищили віками. Маємо чудові романи В. Шкляра про отаманів УНР Чорного Ворона та Марусю, А. Кокотюхи про отамана Зеленого, М. Бутченка про Петлюру та інші.

Нашу увагу, як і завжди, привернули назви літературних героїв. Літературно-художні антропоніми з романів І. Роздобудько вже були предметом нашого зацікавлення. Ми опублікували кілька статей, присвячених дослідженню літературних онімів, що функціонують у низці детективних романів письменниці. Недавно проаналізували літературно-художні антропоніми з романів «Тут і тепер», «Прилетіла ластівочка», «Метелик не кричить».

Про творчість І. Роздобудько написано чимало статей (Н. Герасименко, Я. Голобородько, Л. Горболіс, Ю. Соколовська, Р. Харчук), де автори досліджували літературознавчий аспект. Є низка статей дослідників, які вивчали особливості, функції літературно-художніх антропонімів (поетонімів) із творів І. Роздобудько. Серед них можемо виділити Д. Козловську, яка дослідила особливості поетонімів та заголовков роману «Я знаю, що ти знаєш, що я знаю».

Мета статті – дослідження літературно-художніх антропонімів, що функціонують у романі «Неймовірна» Ірен Роздобудько. **Завдання:** описати літературно-художні антропоніми, визначити їх семантику та функції, проаналізувати заголовок роману, звернути увагу на апелятивні називання героїв.

Методи та методика. Методи дослідження зумовлені специфікою онімного матеріалу, який потребує системного підходу та використання традиційного описового методу і його основних прийомів: спостереження, інтерпретації та узагальнення, дозволяє виявити, систематизувати й проаналізувати власні назви. Контекстуально-інтерпретаційний метод використано для визначення конотативного навантаження назв. Дистрибутивний аналіз допомагає виявити приховану оцінну інформацію в семантичній структурі онімів, а також дослідити використання узуальних і окаціональних одиниць авторського ономастикону. Стилійно-контекстологічний підхід дає змогу встановити емоційно-експресивний зміст онімів як складника художнього тексту. Для з'ясування доонімної семантики власних назв використано метод етимологічного аналізу.

Виклад основного матеріалу. 2018 року І. Роздобудько видала роман «Прилетіла ластівочка» про всесвітньовідомого автора «Щедрика» Миколу Леонтовича. Новий її роман «Неймовірна» – історія про Олену Телігу, замучену і страчену фашистами, побачив світ 2022 року. Він є особливо актуальним сьогодні, коли Україна вкотре відстоює свою незалежність. У передмові до роману авторка пише: «З часу життя Олени Теліги і її побратимів минуло багато років, а вона, Україна, досі стоїть кісткою в горлі імперських амбіцій – у центрі Європи, кривавим і непереможним щитом між ситим Заходом і ненажерливим Сходом. Між життям і смертю. Стверджуючи своїм тисячолітнім існуванням непереможність нації» [Роздобудько 2022, с. 6]. Роксана Харчук писала, що «вихід у світ роману про Олену Телігу пера Ірен Роздобудько викликав серед читачів ажіотаж, бо ця героїчна біографія в часи війни має для українців особливе значення» [Харчук 2022].

Нелегко писати про реальних людей, вплітаючи образ у художнє полотно. І. Роздобудько довелося зібрати матеріали спогадів сучасників Олени Теліги. На сьогодні маємо видані спогади та статті У. Самчука, М. Ситника, С. Гординського, Є. Маланюка, О. Лашенка, О. Штуля-Ждановича, О. Лятуринської, Д. Донцова, О. Бабія та ін. У 2022 вийшло третє видання вибраних творів Олени Теліги з численними спогадами та літературно-критичними статтями її сучасників і теперішніх авторів [Теліга 2022]. У романі «Неймовірна» авторка використовує поетичні рядки з поезій О. Теліги, щоб розкрити внутрішній світ героїні. «Ірен Роздобудько хотіла і змогла створити портрет чи силуетку закоханої у життя жінки, поетки «життєвого шалу», що «взяла свою душу в рамки гордості-вірності», піднісши громадянську відвагу і громадянську непо-

кору на небачену в Україні висоту – віддавши за ці ідеали власне життя, накресливши шлях майбутнім українським дисидентам» [Харчук 2022]. Авторка, напевно, довго збирала інформацію, щоб розкрити образ, переплести реальне і видумане, нанизати відповідною інформацією сюжет, назву головної героїні.

Цікаво спостерігати за формуванням образу і розкриттям імені, якщо цей персонаж вигаданий, а в романі «Неймовірна» йдеться про відому особу – Олену Телігу. Тому, описуючи життя і діяльність Олени, авторка прагнула реалістично відтворити всі моменти. Їй також вдалося, на наш погляд, у відомі оніми вмістити величезний обсяг інформації.

Літературно-художній антропонім *Олена Теліга* є головним у романі, довкола нього будуть функціонувати й інші, допомагаючи розкрити секрети його наповнення. З перших сторінок роману знайомимося з дівчиною, яка є джерелом енергії, вона не може знаходитися в приміщенні з нудною роботою, її вабить вулиця, сонце. Авторка пише: «Проте їй услід обертаються перехожі – дівчина, немов яскрава комета, випромінює радість, світло посмішки, шалену енергетику юності» [Роздобудько 2022, с. 18]; «Світиться, мов мушля на дні моря» [Роздобудько 2022, с. 26]. Сама героїня думає про себе, що вона – джерело вогню, і цей «вогонь палає рветься назовні». Доантропонімне значення імені розкривається в тексті, авторка часто апелює до первісного значення. Ім'я Олена походить із грецької мови і означає 'світло', 'саяво', 'полум'я смолоскипа' – 'світла, осяйна' [Трійняк 2005, с. 265]. Навіть у моменти безвиході, у скрутному становищі, Олена думає, що жити потрібно заради радості, життя має бути світлим, «сповнене сонця і квітів». Батьки оберігають її, «таку ніжну, таку юну, таку вразливу, зіткану з суцільних сонячних променів» [Роздобудько 2022, с. 33], від політики. Вона сама може за себе постояти, тоді в очах її «спалахують зелені блискавки». Вона вміє випромінювати світло, «засвічувати кінчиками пальців будь-яку дрібницю». Інформаційний заряд імені досить вдало розкривається на сторінках роману. Авторка опиралася на спогади сучасників Олени Теліги. Г. Лашенко писала, що Олена була «така іскриста, як сонячний день навколо неї» [Лашенко 2022, с. 366]. О. Жданович констатував: «Олена Теліга була цілим світом – блискучим, високим, сонячним, як мрія. Чимсь попри всю близькість, недосяжним, чимсь неповторним і таким рідким у теперішньому світі» [Жданович 2022, с. 237]. Є. Сверстюк називає її «зорею світанковою», М. Ситник «помітив в її очах несамовиті вогники», О. Бабій порівнював її з сонцем, «що обдаровує своїм промінням усі живі істоти».

Михайло Теліга закохується в Олену. Для нього вона – дівчина з Карлового мосту, яка випромінює світло. Вона нагадує кульову блискавку, має загадкову усмішку й очі «з бісиками». Михайло оберігає її, «щоб вона світилась яскравіше».

Сучасники Теліги говорили про «вогонь ентузіазму і запалу» її душі й серця. Олена цінує мудро-

го наставника Дмитра Донцова, який сам дарував світло («Він показав їй дорогу до світла. І світло пішло на світло? Вогонь – на вогонь?») [Роздобудько 2022, с. 164]. Донцов каже: «Ви знаходите світло там, де його немає ...це світло – у вас самій... Але ним ви можете спалити не лише себе» [Роздобудько 2022, с. 166]. Він згадував, що для Олени важливими були дві стихії: вогонь і вихор («Вихор і вогонь – образи Святого Духа. Вони ж бушують і горять над чолом поетки вогнених меж, що носить «в серці вогненну печать. Ось була та сила, яка відкрила їй таємничі закони всесвіту, закони колообігу життя...») [Донцов 2022, с. 439]. Олена може заінтригувати, зацікавити, повести за собою. Вона рветься до України, услід за Уласом Самчуком («Вона спалахує, мов сірник. Повітря навколо неї наелектризоване – та так, що обом чоловікам, які дивляться на неї, здається, що за мить кімната займеться полум'ям») [Роздобудько 2022, с. 203]. І зупинити її не може ніхто, чоловік змушений погодитися. Знайомий німець Отто фон Штадт називає її Хелен німецькою, він також говорить про світло її душі: «Ви, Хелен, створені для світла, для любові. Ваші очі... І ця ваша дивна усмішка...» [Роздобудько 2022, с. 341]. Як бачимо, світиться Олена, її поезія і світ навколо неї. Ми зафіксували розмовні варіанти імені: Лена, Леночка, Оленка, Оленочка.

Її називають Еленою Прекрасною, Оленою Прекрасною («То це ви – Олена Прекрасна, донька пана ректора?») [Роздобудько 2022, с. 91]. Вірні друзі Улас Самчук та Ольжич називають її «норовливою Кассандрою», Жанною Дарк, як і, до речі, німець Отто. Сама вона порівнює себе з княгинєю Анною Ярославною, коли прощається з Києвом («Вона прощається з Києвом, мов наречена, мов княгиня Анна Ярославна, що іде у невідомість. А як це – їхати у невідомість, якщо Київ уже вріс у її тіло, оповив віттям судини, укріпив своїми життєдайними соками, утворюючи спільну кровососну систему») [Роздобудько 2022, с. 38]. Цікаво, що В. Чемерис у романі «Амазонка» устами художника Івана Кавалерідзе також назве Олену княгинєю («Але ви і не у зв'язку з цим для мене княгиня. Хай не Ольга, а Олена – точно. Княгиня Олена. Княгиня Олена – звучить!» [Чемерис 2016, с. 166]). Героїня назве себе Аелітою-інопланетянкою, коли прощатиметься з Прагою. Авторка використовує терціальні літературно-художні антропоніми, які найвлучніше характеризують героїню. Натрапляємо і на агоніми, коли Олена розповідає про різкий перехід на українські позиції («Я з ними приятелювала, читала Гумільова, Блока... А потім з такого гарячого Савла стала не менш гарячим Павлом. А знаєте, через віщо це сталося? Через образу і гордість! За батьків. За мову. За те, що встигла побачити і пережити в Києві...») [Роздобудько 2022, с. 223]. Цікавим є порівняння, адже відомо, що фарисей Савло переслідував християн, поки не прозрів і увірував у Христа, тоді став Павлом. Такою ж гарячою була віра Олени, віра, що запалює серця нових поколінь, «щоб на своїй Соборній Україні засвітити довгожданне сонце, ім'я якому Держава» [Ситник

2022, с. 336]. Зіна Прохоренко за прекрасний вигляд назве її іменем відомої артистки («О! Да ти прям – Лілі Марлен! Гм... А було дівчисько таке... навіжене. І, як завжди, у капелюшку!») [Роздобудько 2022, с. 276].

Крім перерахованих літературно-художніх антропонімів, що несуть значний інформаційний заряд, авторка використовує низку апелювань для розкриття характеру, формування образу героїні. Група знайомих студентів називає її королевою, королевою застілля, юною панянкою, Вашою Величністю. Михайло називає її *моя королева*. Іван Рогач про приїзд Олени до Києва і її зустріч у Спілці скаже: «Вхід королеви!» [Роздобудько 2022, с. 267]. У «Книзі спустошення 1939–1945» Тимура та Олени Литовченків натрапляємо на постійне звертання Олега Кандиби до Олени: *моя чарівна пані* [Литовченки 2020, с. 33–36].

Назв є багато, але І. Роздобудько називає роман «Неймовірна. Ода до радості». Авторка виношувала виклад інформації, шліфувала образ. На багатьох презентаціях вона ділилася планами на майбутнє і розповідала про написання нової книги, підкреслювала, що це буде *неймовірна* книга. Перше слово назви особливо виділяється на обкладинці. Для І. Роздобудько Олена Теліга – *неймовірна*. До цього авторка буде привертати увагу читача. Давно відомо, що назва твору є найголовнішою власною назвою. Ю. Карпенко писав: «І в назву виноситься найважливіша ланка, вузловий елемент змісту» [Карпенко 2008, с. 35]. Письменниця називає роман не антропонімом, а його загальним субституттом, що значно збільшує образний потенціал заголовка. Зі сторінок роману дізнаємося про особливості вдачі Олени Теліги. Усі, хто знав цю енергійну жінку, захоплювалися нею, називали *неймовірною*. Найперше *неймовірною* її назве Михайло («Шкода... У неї такі очі... *Неймовірні!*») [Роздобудько 2022, с. 81]; «*Ти здавалася мені неймовірною. А зараз – і поготів!*» [Роздобудько 2022, с. 172]. Німець Отто чарівній киянці скаже: «*Як ви змінилися! Неймовірно! Проте очі – такі самі. І усмішка. Таку усмішку важко забути!*» [Роздобудько 2022, с. 100]. Олена розповідає Уласу Самчукові про *неймовірну* ситуацію, коли вони повернуться до Києва, а він зачарований нею («*Її голос вібрує, зривається, відлунує в ньому камертоном і змушує так само тремтіти кожною клітиною, кожним нервом. Він відчуває те, про що говорили інші: «ця жінка – неймовірна», він готовий порвати кожен свій нерв, аби вгамувати трепет...*») [Роздобудько 2022, с. 225]. У. Самчук відчує її гарячковість, упертість, прямолінійність, сам зізнається: «*У мене в крові немає того динаміту, що у вас!*» [Роздобудько 2022, с. 241]; «*Вас сам чорт не переможе!*» [Роздобудько 2022, с. 240]. І. Рогач, захоплюючись невичерпною енергією Олени, скаже: «*Ви... Неймовірна! Про вас складатимуть легенди!*» [Роздобудько 2022, с. 322]. Ця *неймовірність* проявляється в шаленому прагненні служити Україні, своїй справі. Правильно скаже німець про впертість Олени: «*Ви одержима! Божевільна!*» [Роздобудько 2022, с. 342], бо йому не зрозуміти

неймовірності (одержимості) українки. Д. Донцов назве Олену магнетичною жінкою («Ви не вкладаєтесь у рамки осмисленого світосприйняття! До того ж, ви магнетична жінка. Вам личить і зброя, і бальна сукня. Все гармонійно, Все прекрасно» [Роздобудько 2022, с. 163]; «Все, що ви кажете, робите, пишете, кожен ваш рух, кожен усміх – надзвичайні!» [Роздобудько 2022, с. 164]). І магнетизм, і одержимість, і надзвичайність – неймовірність. Неймовірний – ‘який відрізняється від інших, не такий, як усі, як у всіх, як завжди; особливий, незвичайний’ [ВТССУМ 2005, с. 763]. У цій неймовірності – сила духу, прагнення до волі. Р. Семків не випадково назве О. Телігу «незламним борцем за волю і честь нації», «одним із символів нескореності духу і сили переконання» [Семків 2022, с. 5]. Як бачимо, апелятив переходить у розряд онімів, але тільки в назві твору. Тут, як писав Ю. Карпенко, «на чолі твору, як командир, стає той його елемент, що виявляється найістотнішим» [Карпенко 2008, с. 36]. Під час роботи над статтею довелося використовувати не тільки словники, але й спогади сучасників О. Теліги. Цікавим залишається факт, що майже ніхто з її друзів, знайомих, сучасних дослідників не називав її неймовірною. Називали по-різному: «поеткою вогнених меж», «поеткою Божої ласки», одержимою (Д. Донцов), рішучою, відважною, легендарною жінкою, радісною, одержимою любов’ю (Є. Сверстюк), винятковою, чудовою, милою, «кременем, що витесував іскри» (У. Самчук), щирою, шляхетною (О. Жданович), чарівною (С. Гординський), іскристою (Г. Лащенко), таємничою, «вогненним вихором стихій» (Ю. Бойко), романтичною, «поеткою життєвого шалу» (Г. Шевчук), «синтезом сталі і ніжності» (Ю. Лавріненко). В. Чемерис написав роман про О. Телігу, де героїню, як і роман, називає амазонкою (жінка-воївниця) [Чемерис 2016]. Прикметник *неймовірна* ми зафіксували тільки у Є. Маланюка, він використав його тоді, коли писав про неймовірну смерть героїні. І. Роздобудько серед всього того арсеналу апелятивних назв вдалося віднайти, на наш погляд, найкращу, найвлучнішу, справді неймовірну.

Михайло Теліга стане ангелом для Олени. Його ім’я походить із давньоєврейської мови й означає ‘бог’ – хто як бог, рівний богам [Трійняк 2005, с. 236]. Олена усвідомлює, що її вибір правильний («...петлюрівський ад’ютант, справжній лицар і чемний красень, на якого вона дивиться знизу вгору, адже він ще й «високий та стрункий», як у пісні. Найкращий від усіх. Він відкрив для неї інше товариство. Інше життя, в якому вона на кожному кроці знаходить себе, так само справжню – в усіх діях, у думках, які може висловити вголос і не отримати жодного зауваження, у вчинках, які зовсім не здаються йому дивними чи надто епатажними» [Роздобудько 2022, с. 89]). Ім’я Михайло належало одному з ангелів Божих (архангел Михаїл), який був цілителем, а згодом – захисником лицарів. Від Михайла Олена дізнається про український рух на Кубані, слухала, «мов казку з вуст шляхетного середньовічного лицаря, котрий постав перед нею

на справжньому білому коні з рідним прапором у руках» [Роздобудько 2022, с. 113]. Михайло був тихим, скромним і тільки завдяки кипучій вдачі дружини сам кристалізувався. Олена усвідомлює, що затьмарює Михайла («Це несправедливо! Звісно, його стриманість, мовчазність, інтелігентність, шляхетна військова виправка і досвід військової служби не переважають того шарму, який у будь-яку компанію приносить вона» [Роздобудько 2022, с. 111]). Чоловік стає «лише тінню від її світла». Як бачимо, доантропонімна семантика імен Олена та Михайло спрацьовує в тексті. Михайло походить із давнього козацького роду, прізвище його теж давнє. Друзі пропонують Олені підібрати псевдонім, щоб «лунало загадковіше, ніж «Теліга», але «чим більше пропонують, тим вневніше й упертіше вона відстоює своє. Те-лі-га!!» [Роздобудько 2022, с. 111]. Не хотілося б експериментувати з іменами та прізвищами відомих людей, але запрошується асоціація на упряжку двох людей: Олени – норовливої Кассандри та Михайла. Теліга запряг свою королеву, але не він керує. «Життя поруч з такою жінкою, як Олена, поставило Михайла Телігу у виїмкове становище і примусило виявити такі риси характеру, які при інших обставинах залишилися би прихованими: витримку, такт, терпеливість, вірність. І через вірність до кінця – мученицька смерть», – писала Г. Лащенко [Лащенко 2022, с. 370]. О. Жданович писав, що Теліга для Олени став гарним, рідним і великим світом; «символом молодого, невгнутаго, бойового й глибокого та шляхетного українця» [Жданович 2022, с. 248]. Михайло не зможе захистити Олену, але розділить її долю («Там, де ти, там і я» [Роздобудько 2022, с. 336]). Серед здрібніло-пестливих називань чоловіка Олени виділяються такі форми: Михайлик, Михась, Михасик.

Відомо, що певна історична доба пов’язується з певними реальними особами. У романі І. Роздобудько фігурують такі історичні постаті: Пілсудський, Войцеховський, Сталін, Гітлер, Ріббентроп, Молотов, Бандера, Мельник, Колодзінський, Коновалець, Августин Волошин та ін. Вони належать до літературно-художньої антропонімії, стають хронологічно значущими, як писав Л. Белей, «викликають у читача бажані авторові асоціації з визначеною історичною добою», «служать часовою канвою літературного твору» [Белей 1995, с. 36].

Серед знайомих і друзів Олени Теліги є багато відомих особистостей. Звісно, що їхні імена також стають маркерами відповідної епохи, але іноді вони наповнюються цікавими конотаціями. Дмитро Донцов отримає прізвисько Пан Редактор (видавав «Літературно-Науковий Вісник») за видом діяльності («А Пан Редактор просив написати спогади про Київ» [Роздобудько 2022, с. 125]). Згодом Олена буде називати його паном Дмитром, вважати своїм учителем та кумиром («Вона вдячна, що він є – старший і мудрий...» [Роздобудько 2022, с. 164]). Сам Донцов називає себе «паперовим щуром», теоретиком. Ці апелятивні називання теж характеризують персонажа. Олена, знаючи про його «електризуючий вплив» на жіноцтво, називає його Мефіс-

тофелем («Знаю, знаю, ви ж відомий серед жінок *Мефістофель!*») [Роздобудько 2022, с. 166]. Олена має на увазі не якесь диявольське зло, а спокусу. Така низка найменувань розкриває риси характеру персонажа, його захоплення та види діяльності.

Олена раділа, що утворилася Карпатська Україна на чолі з Августином Волошином, і туди зразу поїхали ті, кого вона «любила по книжках і трохи знала особисто: *Олександр Олесь, батько того блакитноокого юнака-археолога, Олега, письменника Улас Самчук, чию «Волинь» прочитала на одному диханні, і сам молодий Кандиба*» [Роздобудько 2022, с. 154].

Олег Кандиба стане другом Олени. Він, знаний у світі науковець, археолог, письменник, що підписувався псевдонімом Олег Ольжич. У контексті роману ім'я цього героя має інформаційне навантаження. Олег – ім'я давньоруське скандинавського походження, що означає 'святий', 'святищенний' [Трійняк 2005, с. 260]. Для батьків він був ангелом, лелекою. Лелекою буде його подумки називати й Олена («*Милий, милий Лелека! Так у дитинстві називав його батько, Олександр Олесь. І як же влучно! Світловолосий ангел із синіми очима в три роки навчився читати і писати, в п'ять створив п'єсу на три дії і сам її проілюстрував, грав на піаніно і скрипці, чудово малював. І був для батьків посланцем небес, Лелекою*») [Роздобудько 2022, с. 305]; «*Тепер він має виснажений вигляд, щоки запали, а проте досі схожий на цього довгоногого білого птаха*» [Роздобудько 2022, с. 305]. О. Жданович писав, що Олена та Олег «були близькі й тотожні в цілях і намірах», «дві маркантні постаті української революції». Він називає О. Кандибу «найвищим значнішим поетом і членом Проводу Українських Націоналістів, що мав за собою свіжо перейдений етап Карпатської України» [Жданович 2022, с. 264]. Г. Мельничук вважає, що саме зустріч із відомим поетом Олегом Ольжичем визначила подальшу долю О. Теліги [Мельничук 2005, с. 168].

Улас Самчук називав Олену неймовірною, але сама Олена так буде називати його. І знайомство, і співпраця з такою людиною для Теліги є чимось надзвичайним («*Це здається Олені неймовірним, а ще неймовірніше те, саме цей «чоловік світу» дивиться не неї з захопленням, ніби не він, а вона є втіленням усіх італійських галерей, венеційських гондол і тасмничих закутків Версалю. І, до того ж, захоплюється її поезією*») [Роздобудько 2022, с. 202].

Олена щиро захоплюється редактором «Українського слова» Іваном Рогачем, адже він був «*членом Голови Команди і військовим писарем «Карпатської Січі», заступником голови Організації Народної Оборони, секретарем і речником Августина Волошина*» [Роздобудько 2022, с. 263–264]. Він пройшов через різні випробування, про його «ораторські здібності ходили легенди». Саме Рогач пропонує Олені берегтися, бо вона голова Спілки письменників, за нею йдуть люди («*І поки ви їм посміхаєтесь, ваша несамоविта сила й енергія дають надію, – каже Рогач. – Знаєте, і мені також*») [Роздобудько 2022,

с. 320]]. Іван став своєрідним дарунком для Олени в такі важкі часи роботи в Києві, а первісне значення імені це тільки підтверджує (Іван – 'помилований Богом', 'милість Божа', 'дарунок Божий' [Трійняк 2005, с. 143]). Іван Рогач буде розстріляний, як і Олена Теліга, у Бабиному Яру («*...адже вона була останньою перед розстрілом вірного побратима Івана Рогача*») [Роздобудько 2022, с. 349]].

Молодого редактора відділу поезії Михайла Олена охрестила подумки Купідоном, бо юнак був «схожий на пелехатого Купідона» («*Купідон закладає ногами на квітах*») [Роздобудько 2022, с. 265]].

Привертає увагу сцена розмови Олени з колежанкою Зіною: «*Жаба!* Ну і прізвище! Ти б хотіла вийти заміж за людину з таким прізвищем? Олена зазирає через плече подруги. – Ну, можна, скажімо, змінити літеру «а» на «о»: «*Жабо!*» «*Мадам Жабо!*» – Яка ще «мадам»? «*Товариш!*» «*Товариш Жабо!*» Фу!» [Роздобудько 2022, с. 16]. За іронією долі Зіна все-таки стане «мадам Жабо».

Олена Теліга мешкала в Польщі, тому в романі натрапляємо на значну кількість національно значущих літературно-художніх антропонімів, що належать до польської антропосистеми. Найбільше зафіксовано імен, що поєднуються зі словами *пані* та *пан*: пані Зося, пані Катаржина, пані Малгожата, пані Барбара (Бася), пані Марися, пані Ядзя, пані Марта, пані Кшися; пан Збишек, пан Марек. Є називання і за прізвищами: пан Полянські, пан Зборовські. Такі літературно-художні антропоніми служать для вичерпної національної ідентифікації персонажів у романі І. Роздобудько. Варто зазначити, що не тільки німець Отто називає Олену Хелен, а також і поляки, а Михайла – Міхал. Так звичайні імена українців адаптуються до місця проживання.

Літературно-художній антропонім Отто фон Штадт теж є національно значущим, наймення належить німецькому офіцеру. У романі герой тричі зустрічається з Оленою: у Києві, Празі і знову в Києві. Під час другої зустрічі Отто назве Олену чарівною киянкою з дивною посмішкою Джоконди, Касандрою. У захопленому Києві він пропонуватиме Олені скоритися, але зберегти життя: *Хелен! Я пропоную вам життя... – Ви не Бог. А своїм життям я розпоряджаюсь сама*» [Роздобудько 2022, с. 341]. У літературно-художньому антропонімі закладена не тільки інформація за національністю, є тут і оцінно-інформаційний момент. Отто – чоловіче ім'я давньонімецького походження, означає 'власник, спадкоємець, багатий'; 'володіння, панування, багатство' [Ісат 2006, с. 519]. Крім цього, частка *фон* перед німецьким прізвищем вказує на дворянське походження. Аристократ Отто має ще й промовисте прізвище Штадт, що в перекладі з німецької означає 'місто'. Повне розшифрування цього ЛХА – 'власник міста'. І персонаж так себе почуває: переможцем, завойовником, де він має неабияку силу і владу, а якась навіжена слов'янка, стоячи на краю прірви, не підкоряється йому.

Висновки. Літературно-художні антропоніми з роману «Неймовірна» І. Роздобудько перебувають у тісній єдності зі своїми носіями. Крім літе-

ратурно-художніх антропонімів, що несуть значний інформаційний заряд, авторка використовує низку апелятивів для розкриття характерів, формування образів героїв. Імена багатьох відомих особистостей стають маркерами відповідної епохи, але іноді вони наповнюються цікавими конотаціями.

Авторка вклала в назви відомих людей характеристичний потенціал, наповнила інформацією, яка б розкривала образ, доповнювала його. Їй вдалося поєднати документальність із художнім ви-

мислом, відтворити достовірність подій і реальних героїв. Літературно-художні антропоніми роману «Неймовірна» є найважливішими одиницями тексту, які пов'язані з жанром, сюжетом, волею автора. Важливу роль відіграє назва роману, яка містить значне семантико-стилістичне навантаження.

Перспективою подальших розвідок є дослідження літературно-художніх антропонімів та заголовків, що функціонують у творах сучасних письменників.

Література

1. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
2. ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). [Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел]. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Горенко О.П. Антропонімічний вимір американського романтизму: Монографія. Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ: ТОВ «ПанТот», 2008. 312 с.
4. Донцов Д. Поетка вогнених меж. *Теліга Олена. Вибрані твори*. Упор. Осип Зінкевич; вступ. стаття Є. Сверстюка. 3-тє вид. Київ: Смолоскип, 2022. С. 432–442.
5. Жданович О. На зов Києва. *Теліга Олена. Вибрані твори*. Упор. Осип Зінкевич; вступ. стаття Є. Сверстюка. 3-тє вид. Київ: Смолоскип, 2022. С. 237–286.
6. Ісат Ю.А. Таємниця вашого імені. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2006. 736 с.
7. Карпенко Ю.О. Назва твору як об'єкт ономастики (Переважно на матеріалі творчості Миколи Бажана). *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 29–37.
8. Лашенко Г. Перша зустріч з Оленою Телігою. *Теліга Олена. Вибрані твори*. Упор. Осип Зінкевич; вступ. стаття Є. Сверстюка. 3-тє вид. Київ: Смолоскип, 2022. С. 365–374.
9. Литовченки Т. і О. Книга Спустошення. 1939–1945. Харків: Фоліо, 2020. 219 с.
10. Мельничук Г. 1000 незабутніх імен України. Київ: Школа, 2005. 288 с.
11. Роздобудько І. Неймовірна. Ода до радості. Роман. Київ: Нора-Друк, 2022. 368 с.
12. Семків Р. Передмова. *Теліга Олена. Вибрані твори*. Упор. Осип Зінкевич; вступ. стаття Є. Сверстюка. 3-тє вид. Київ: Смолоскип, 2022. С. 5–6.
13. Ситник М. Кров на квітах. *Теліга Олена. Вибрані твори*. Упор. Осип Зінкевич; вступ. стаття Є. Сверстюка. 3-тє вид. Київ: Смолоскип, 2022. С. 318–336.
14. Теліга Олега. Вибрані твори. Упор. Осип Зінкевич; вступ. стаття Є. Сверстюка. 3-тє вид. Київ: Смолоскип, 2022. 534 с.
15. Трійняк І.І. Словник українських імен. Київ: Довіра, 2005. 509 с.
16. Харчук Р. «Неймовірна. Ода до радості» – байопік, перероблений на роман. URL: <https://zbruc.eu/node/112869> (дата звернення: 24.01.2023).
17. Чемерис В.Л. Амазонка; Київ–Соловки. Харків: Фоліо, 2016. 507 с.

References

1. Belei L.O. (1995) Funktsionalno-stylistychni mozhlyvosti ukrainskoi literaturno-khudozhnoi antroponomii XIX–XX st. [Functional and stylistic possibilities of Ukrainian literary anthroponomy of the 19th–20th centuries]. Uzhhorod: Patent. 120 s. [in Ukrainian].
2. VTSSUM – Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) (2005) [VTSSUM. Great explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (with additions)]. [Uklad. i holov. red. V.T. Busel]. Kyiv; Irpin: VTF «Perun». 1728 s. [in Ukrainian].
3. Horenko O.P. (2008) Antroponomichnyi vymir amerykanskoho romantyzmu: Monohrafiia [Anthroponomic dimension of American romanticism: Monograph]. Instytut filolohii Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Kyiv: TOV «PanTot». 312 s. [in Ukrainian].
4. Dontsov D. (2022) Poetka vohnennykh mezh. *Teliha Olena. Vybrani tvory* [The poetess of fiery borders. *Teliha Olena. Selected works*]. Upor. Osyp Zinkevych; vstup. stattia Ye. Sverstiuka. 3-tie vyd. Kyiv: Smolokyp. S. 432–442 [in Ukrainian].
5. Zhdanovych O. (2022) Na zov Kyieva. *Teliha Olena. Vybrani tvory* [At the call of Kyiv. *Teliha Olena. Selected works*]. Upor. Osyp Zinkevych; vstup. stattia Ye. Sverstiuka. 3-tie vyd. Kyiv: Smolokyp. S. 237–286 [in Ukrainian].
6. Isat Yu.A. (2006) Taiemnytsia vashoho imeni [The secret of your name]. Donetsk: TOV VKF «BAO». 736 s. [in Ukrainian].
7. Karpenko Yu.O. (2008) Nazva tvoruy yak obiekt onomastyky (Perevazhno na materialy tvorchoosti Mykoly Bazhana) [The title of the work as an object of onomastics (Mainly based on the work of Mykola Bazhan)]. *Literaturna onomastyka*: zb. statei. Odesa: Astroprynt. S. 29–37 [in Ukrainian].

8. Lashchenko H. (2022) Persha zustrich z Olenoiu Telihoiu. Teliha Olena [The first meeting with Olena Teliha. *Teliha Olena. Selected works*]. Vybrani tvory. Upor. Osyp Zinkevych; vstup. stattia Ye. Sverstiuka. 3-tie vyd. Kyiv: Smoloskyp. S. 365–374 [in Ukrainian].
9. Lytovchenky T. i O. (2020) Knyha Spustoshennia. 1939–1945 [Book of Devastation. 1939–1945]. Kharkiv: Folio. 219 s. [in Ukrainian].
10. Melnychuk H. (2005) 1000 nezabutnykh imen Ukrainy [1000 unforgettable names of Ukraine]. Kyiv: Shkola. 288 s. [in Ukrainian].
11. Rozdobudko I. (2022) Neimovirna. Oda do radosti. Roman [Incredible. Ode to joy. Novel]. Kyiv: Nora-Druk. 368 s. [in Ukrainian].
12. Semkiv R. (2022) Peredмова. Teliha Olena. Vybrani tvory [Foreword. *Teliha Olena. Selected works*]. Upor. Osyp Zinkevych; vstup. stattia Ye. Sverstiuka. 3-tie vyd. Kyiv: Smoloskyp. S. 5–6 [in Ukrainian].
13. Sytnyk M. (2022) Krov na kvitakh. Teliha Olena. Vybrani tvory [Blood on the flowers. *Teliha Olena. Selected works*]. Upor. Osyp Zinkevych; vstup. stattia Ye. Sverstiuka. 3-tie vyd. Kyiv: Smoloskyp. S. 318–336 [in Ukrainian].
14. Teliha Olena (2022) Vybrani tvory [Selected works]. Upor. Osyp Zinkevych; vstup. stattia Ye. Sverstiuka. 3-tie vyd. Kyiv: Smoloskyp. 534 s. [in Ukrainian].
15. Triiniak I.I. (2005) Slovnyk ukrainskykh imen [Dictionary of Ukrainian names]. Kyiv: Dovira. 509 s. [in Ukrainian].
16. Kharchuk R. «Neimovirna. Oda do radosti» – baiopik, pereroblenyi na roman [«Incredible. Ode to Joy» – a biopic adapted into a novel]. URL: <https://zbruc.eu/node/112869> (data zvernennia: 24.01.2023) [in Ukrainian].
17. Chemerys V.L. (2016) Amazonka [Amazon]; Kyiv–Solovky. Kharkiv: Folio. 507 s. [in Ukrainian].

SEMANTICS OF THE PROPER NAMES OF THE LITERARY HEROES IN THE NOVEL «INCREDIBLE» BY IRENE ROZDOBUDKO

Abstract. The article is devoted to the study of the proper names of the literary heroes in the novel «Incredible» by Irene Rozdobudko. The study of the role of the name in the novel «Incredible» provides opportunities for broader generalizations in the field of relevant linguistic and stylistic issues, allows to reveal individual stylistic features of the proper names of the characters, the creation of which is influenced by various factors.

The purpose of the article is to study the proper names of the literary heroes that function in the novel «Incredible» by Irene Rozdobudko. Tasks: to describe proper names of the literary heroes, to determine their semantics and functions, to analyze the title of the novel, to pay attention to the appellative names of the heroes. Research methods are determined by the specificity of onymic material, which requires a systematic approach and the use of the traditional descriptive method and its main techniques: observation, interpretation and generalization. The functional load of the proper names of the literary heroes is determined by the method of contextual analysis.

It is proven that, describing the life and activities of Olena Teliha, the author tried to realistically reproduce all the moments, as well as to include a huge amount of information in well-known onyms.

It was found that proper names of the literary heroes are in close unity with their bearers. In addition to the proper names of the literary heroes, which carry a significant informational charge, the author uses a number of appellatives to reveal the character, the formation of the heroine's image. The names of many famous personalities become markers of the respective era, but sometimes they are filled with interesting connotations.

A significant number of nationally symbolic proper names of the literary heroes, which have evaluative and informational content, have been recorded.

Attention is drawn to the symbolic title of the novel, its semantic and stylistic load is revealed.

I. Rozdobudko faced a difficult task – to put the characteristic potential in the names of famous people, to fill them with information that would reveal the image and complement it. She managed to combine documentary with artistic fiction, recreate the authenticity of events and real heroes. Proper names of the literary heroes in the novel «Incredible» are the most important units of the text, which are related to the genre, plot, and the will of the author.

The prospect of further investigations is the study of the proper names of the literary heroes and titles that function in the works of modern authors.

Keywords: Irene Rozdobudko, appellative, pre-onym meaning, title, name, proper name of the literary hero, image, onym, characteristic potential.

© Вегеш А., 2023 р.

Анастасія Вегеш – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; anastasia.vehesh@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-0430-2447>

Anastasia Vehesh – Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; anastasia.vehesh@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-0430-2447>